

Levande arbetarhistoria

För 80 år sedan dog Jane Addams, det sociala arbetets moder. Hennes pionjärarbete fick efterföljare också i Sverige. En som inspirerades var svenskan Mary Anderson från Västergötland.

Text: Jan-Ewert Strömbäck | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 4 2015](#)

Socialt pionjärarbete, hemgårdsrörelse, kamp för allmän rösträtt. Benämningarna på allt som Jane Addams förknippas med kan bli många. 1931 fick hon Nobels fredspris.

Långt tidigare, 1889, startade hon settlementrörelsen i Chicago, i hemgården Hull House i korsningen mellan Halsted Street och Polk Street. Detta fattiga invandrarområde överensstämde med rörelsens syfte att gården skulle vara hemvist för kvinnor som kämpade för frigörelse genom självförsörjning och ett centrum för solidaritet med fattiga.

Jag beger mig dit en förmiddag. Kvar är bara huvudbyggnaden som numera är museum. Jag noterar budskapen på väggarna om åtta timmars arbetsdag och stopp för barnarbete. Hemgården utvecklades till ett andningshål för utsatta kvinnor med inackorderingshem, gymnastiksal, restaurang, konstgalleri, badhus, musiksalar, teater, barndaghem och ett arbetets museum. Exemplet spreds över världen. Så fick till exempel Birkagården i Stockholm och Kalliola i Helsingfors sina impulser från Hull House.

En samling besökare tittar andaktsfullt genom glaset in i det som var feministens sovgemak och arbetsrum. Bara ett par hundra meter därifrån dånar trafikbruset från motorvägen. När den byggdes på 1960-talet fick kvarteret Hull House rivas.

Jag går nerför en trappa och tänker på en annan kvinna vars arbete jag har haft anledning att fördjupa mig i, Mary Anderson – som blev den tolv år äldre Jane Addams förtrogna. Hon emigrerade från Västergötland 16 år gammal och gjorde en exempellös karriär. Först fackligt, sedan som chef för

Kvinnobyrå vid amerikanska arbetsmarknadsdepartementet under 24 år. I det ämbetet hann hon vara rådgivare åt fem presidenter.

Mary Anderson engagerade sig fackligt på konfektionsfabriker i Chicago.

Arbetsdagen var tio timmar lång. Vid ett tillfälle sänktes den till åtta timmar. Illinois lagstiftare hade antagit en lag om kortare arbetstid och Jane Addams var lagens påskyndare. Arbetarna välkomnade förstas nyordningen, för att nästa dag konstatera att den var en engångsföreteelse. Åttatimmarsdagen blev bara en dag gammal. En domstol hade fastställt att lagen var emot konstitutionen.

Jane Addams. Som socialist och utopist engagerade sig Jane Addams (1860–1935) i The Fabian society som uppstått i England och som fjärmade sig från ortodoxa marxister. 1909 engagerade hon sig för de svarta genom att stödja det som blev organisationen NAACP, The National Association for the

Advancement of colored people. Sina moderna tankar om socialt arbete utvecklade hon bland annat i boken *Gatans ungdomar* från 1910. Nobels fredspris 1931 delade hon med Nicholas Murray Butler.

Mary Anderson

(1872–1964)

blev en av USA:s främsta makthavare i sitt ämbete, ofta nämnd som mer berömd svenskamerikansk kvinna än Greta Garbo. Som chef för Kvinnobyrån genomdrev hon nya lagar kring kvinnors

arbetsmiljö och
lika lön för
lika arbete.
Hon var med och
grundade
Internationella
arbetsorganisat
ionen ILO. Hon
var också en av
strejkledarna
vid den
historiska,
blodiga Bröd
och rosor-
konflikten
bland
textilarbetare
i New England
1912.

På Hull House tillbringade Mary Anderson ofta sin fria tid, särskilt under åren 1905–1910. Där knöt hon kontakter, där höll den branschöverskridande kvinnoorganisationen Women's Trade Union League möten. Där talade denna arbetarledare för första gången offentligt i egenskap av facklig företrädare. Hon pläderade för samarbete mellan skoarbetarnas och handsktillverkarnas fackföreningar. De har något särskilt gemensamt, eftersom de är fotens och handens beskyddare, sade hon.

Även Jane Addams arbetade för arbetarnas rättigheter. Hon hade redan 1906 försökt få till stånd en kvinnobyrå på federal nivå till gagn för kvinnors och minderårigas arbetsvillkor. Hon fick igenom en kartläggning av villkoren för denna arbetskraft, men det dröjde till 1919 innan en kvinnobyrå såg dagens ljus. Då upphörde den manligt dominerade

fackföreningsfederationen AFL:s motstånd.

För Jane Addams blev också storstadsungdomens levnadsförhållanden ett skäl att arbeta socialt med ungdomarna, och politiskt med arbetsmiljö och arbetsliv. Att Chicagos barn och ungdomar fick möjlighet att åka på sommarläger var hennes förtjänst. Likaså lyckades hon få stopp på förslumningen av flera kvarter och bostäder. En fastighetsägare rev till slut sina hus och lät uppföra en stor lekplats för barnen i Hull House.

Till allt annat personifierade Jane Addams kampen för världsfred, inte minst som grundare av och ordförande för Internationella Kvinnoförbundet för fred och frihet.

På vägen tillbaka mot stadens affärsdistrikt går jag in på ett café och sorterar mina intryck. Jag bestämmer mig för att kontakta en av Illinois auktoriteter på arbetarhistoria, universitetsläraren Bill Pelz. Vi möts redan dagen därpå på en grekisk restaurang. Inom synhåll från Hull House och hörhåll från motorvägen.

För honom är det ingen tvekan var Jane Addams hörde hemma ideologiskt. Han nämner hennes förbehållslösa stöd till Joe Hill 1915. Hon försökte med sina kontakter få avrättningen åtminstone uppskjuten. Det försökte också presidenten Woodrow Wilson. Men Utahs guvernör var obeveklig. Elizabeth Gurley Flynn från IWW, Industrial Workers of the World, som blev vän med Joe Hill under dennes fängelsetid och som är förebilden i hans kända sång Rebel girl, besökte regelbundet Hull House.

Jag ställer frågor om välgörenhet och filantropi och kommenterar den av klasskamp präglade texten på museet.

– Den här staden och det här landet har så mycket arbetarhistoria, men det döljs nästan alltid under någon annan beteckning, säger Bill Pelz.

Jan-Ewert Strömbäck